

ПОЕТОЛОГІЧНІ СТУДІЇ

УДК 801.631.51(045)

В. І. Базова

кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри іноземних мов і прикладної лінгвістики
Національного авіаційного університету

ЛІМІНАЛЬНІ ПРОСТОРИ У ТВОРЧОСТІ ШЕРМАНА АЛЕКСІ

У статті здійснено спробу аналізу текстологічного бачення концепту «лімінальні простори» у творчості відомого американського письменника індіанського походження Шермана Алексі. Автор розвідки поставила собі за мету віднайти філософське підґрунтя уявлення про простір у творах Алексі, ті невидимі духовні опори і філософєми, які живлять і надають смислового виміру його творчості.

Ключові слова: лімінальні простори, корінні жителі Північної Америки, індіанці, спокани, резервація, національна ідентичність.

Постановка проблеми. Історична доля американських індіанців є вагомою частиною творчості американського письменника індіанського походження Шермана Алексі, який є представником племені споканів, яке проживає у сучасному штаті Вашингтон (США). В особистій повсякденній діяльності люди діють у рамках етнічного несвідомого, або ментального автоматизму, коли їхня поведінка керується своєрідними стереотипами, котрі мають етнічну природу, тому люди автоматично розрізняють «своїх» та «чужих». Етнічне несвідоме є надзвичайно стійким, його практично неможливо змінити [1]. Навіть якщо людина свідомо змінить етнічну ідентичність, тобто самосвідомість (насправді, переважно лише маніфестуючи це), вона не в змозі змінити своє етнічне несвідоме, яке виявляється в особливостях вживання мови, жестикуляції, способах реакції на події, ставленні до інших людей, характерних забобонах, способі користуватися речами та в різних побутових дрібницях, підсвідомих орієнтаціях і симпатіях. Етнічне несвідоме формується у процесі виховання і соціалізації та є глибиною етнічною суттю окремої людини і спільноти в цілому. Саме етнічне несвідоме народу споканів є основою лімінальних просторів творчості Шермана Алексі.

Аналіз попередніх досліджень і публікацій. На формування етнічного підсвідомого

вирішальним чином впливають походження людини та безпосереднє етнічне оточення. Щодо походження, насамперед мається на увазі досвід та доля батьків та найближчого кровного оточення, котре розглядається як своєрідний карт-бланш. Лише після цього можна говорити про мовну близькість, історичну долю, культурні особливості, національний характер, самосвідомість. Доли індіанців племені споканів у середині ХХ ст. мало чим відрізнялися від представників інших індіанських племен. Політика термінації, що її проводив уряд Сполучених Штатів, загнала людей до резервацій, змусивши їх навчатися у школах-інтернатах, де вони були позбавлені можливості спілкуватися рідною мовою. Найближче оточення людини найчастіше сприймається й оцінюється крізь призму кровної спорідненості людей, тоді як завойовники прагнуть переформатувати долю захоплених ними народів, змінивши код їхньої підсвідомості. [9; 12; 13; 2; 3; 5].

О. Шостак пише про те, що «інтерпретація історичних подій, що мають безпосереднє відношення до сучасності, у художній тканині роману є надзвичайно непростим завданням через те, що наративність, виявившись слабким місцем історії, стає потужним засобом історіографічного роману. Загальновідомо, що історичний роман є найбільш залежним від офіційної й літературної ідеології нації» [7, с. 38]. Цінності конкрет-

ної культури допомагають людині спрямовувати своє життя і діяльність у схвалене суспільством русло, завдяки чому відбувається самореалізація кожного індивіда і як окремої особистості, і як члена етнокультурного товариства. Тому розвиток нації насамперед залежить від розбудови національної самосвідомості, свого роду кристалізації й унаочнення імпліцитно присутніх у свідомості народу інтеграційних факторів.

Мета статті дослідити особливості втілення категорії «лімінальні простори» у прозі Шермана Алексі. У інтерв'ю, що його Ш. Алексі дав Ненсі Петерсон, він наголошував, що резерваційні індіанці значно більше асимільовані у американське суспільство, ніж люди собі уявляють. «Більшість з них є надзвичайно асимільованою, якщо не зважати на деякі суто культурологічні речі і церемонії. Не існує аж такої культурної різниці між білими бідняками й індіанцями. Сучасна індіанська культура у своїй більшості базується на поп-культурі» [15, с. 123].

Виклад основного матеріалу. Просторова ідентичність є одним із важливих елементів конструювання національної ідентичності корінних народів Північної Америки як частини специфічного соціокультурного простору. «Ототожнення себе із конкретним простором є основою для сприйняття загальнонаціональних проблем. Індіанська просторова ідентичність формувалася на основі спільних територій, не останню роль відіграв тут і регіональний складник, базований на певній системі цінностей. Обов'язковими елементами цього виду ідентичності є знання про специфіку власної території й усвідомлення себе її членом, а також оцінка якостей власної території (часто ідеалізована). Таким чином вибудовувалася система національних координат, у яких просторова ідентичність поставала як форма осмислення і вираження територіальних інтересів громади» [8, с. 152].

Просторова ідентичність американських індіанців відіграла неабияку роль у становленні творчості Шермана Алексі. Н. Березнікова вказує у своєму дослідженні, що «для літератури корінних письменників Північної Америки є характерним трікстерська структура оповідання, що включає такі категорії: «Свій – Чужий», «Сильний – Слабкий», «Герой – Слабкий Герой», «Ворог – Слабкий ворог». Ці категорії образів присутні серед героїв оповідань збірки «Одинокий Рейнджер та Тонто в кулачному бою на небесах» (The Lone Ranger and Tonto

Fistfight in heaven), 1993 р., у сценарії фільму «Димові сигнали» (Smoke Signals) 1998 р., за основу якого було взято оповідання «Ось, що значить сказати Фенікс, Арізона» (This is What It Means to Say Phoenix, Arizona)» [2, с. 101]. Анти тези «Свій – Чужий», «Герой – Слабкий» базуються на розумінні приналежності до власного простору на протигагу «чужості» чогось, що до свого не належить.

Так, історії, що увійшли до збірки «Самотній рейнджер і Тонто у кулачному бою на небесах» (1993), тематично структуровані навкруг амбівалентної репрезентації резервації, що насправді відображають двозначне ставлення самого Алексі до резерваційного простору. Письменник виріс на резервації, проте зараз він проживає поза її межами у м. Сіетлі штату Вашингтон. Інші його родичі продовжують жити на резервації, тому письменник запевняє, що йому добре відомі проблеми резервації, оскільки він там буває мало не щомісяця. «Я можу писати про смажений хліб¹ і смажену болонью. Мені класно від того, що я не знаю, чи ви можете скомбінувати у власній свідомості традиційну для індіанців образність із смаженим хлібом і смаженою болоньєю. З того, як склалося моє життя, з того, як я почуваю і думаю, складається поєднання традиціоналізму із сучасною культурою» [15, с. 48]. Замість того, щоб обирати між резервацією і мейстрімним суспільством, Алексі пропонує своїм читачам тезу про те, що гібридність зовсім не змушує викорінювати якусь із культур, а навпаки надає комфортний вибір реалій із двох запропонованих культур.

Його твори, сповнені гумору й іронії, мають відкриті і приховані алюзії на американську поп-культуру. Це є особливою рисою його творчості, що надає можливість відразу пізнавати його голос посеред інших голосів індіанських письменників. Його перший роман «Резерваційний блюз» був надрукований 1995 року і попри жорстку критику з боку колег по письменницькому цеху, став національним бестселером і отримав Американську книжкову премію. Він розповідає про прибуття на резервацію легендарного блюзового виконавця Роберта Джонсона, якого переслідує диявол і який шукає захисту у Великої Матусі. Його гітара, що має людські якості та може сама обирати свого власника, обирає нового володаря. Ним спочатку стає Томас Розпалює Вогонь, а потім вона переходить до

¹ Традиційна страва народу споканів.

Віктора Джозефа. Завдяки цьому хлопці утворюють гурт «Стрибки Койота» і починають подорожувати поза межами резервації. У цих подорожах юнаки чи не вперше відділяють себе від резервації, але резервація у процесі цього «роз'єднання» перетворюється у щось на зразок живої істоти, так само як і гітара, завдяки якій стало можливе існування гурту «Койотів». «Резервація вигнула спину, відкрила рота й почала пити, бо музика була на смак дуже знайомою» [11, с. 24]. Навіть більше, у тексті роману неодноразово згадувалося, що резервація сама має голос. Отже, простір уявляється як фантастична тварина, що має власну свідомість і голос. Так, однієї ночі Томас прокинувся і, вийшовши на ґанок, дослухається «до глухих голосів, що луною віддаються у кількох кутках резервації» [11, с. 46].

Описуючи сучасну резервацію, Алексі пише, що від неї «залишилася сама лише шкаралупа від попередньої резервації, фрагмент від цілого. Проте резервація все ще має силу і пристрасть, магію і втрати, радощі і ревності. Резервація тягне сили із життів індіанців, краде із них посеред ночі, безпристрасно спостерігає як зникають коні і лосось. Та резервація вміє і прощати також» [11, с. 96–97]. Резервація є продуктом колоніалізму, який ще й досі існує у сучасному суспільстві, тому вона має свої чітко означені кордони. Саме ці кордони перетинає спочатку Роберт Джонсон для того, щоб потрапити на резервацію аби зустрітися із Великою Матусею, яка має силу зцілювати і наснилася йому у видінні, а опісля ці ж кордони мають перетнути резерваційні жителі, але вже із іншою метою. Вони прагнуть свободи від резервації і всього того, що вона може запропонувати своїм дітям. Таким чином, персонажі Алексієвого роману беруть участь у так званому культурному обміні, бо, як підкреслюють автори відомої розвідки «Імперія дає відповідь», «сприйняття постколоніальності як частини американської формації більше не є «знаком сорому» або незрілості, але є відзнакою окремішності, яка складає потенційну творчу силу американської культури» [14, с. 163].

Висновок. Аналіз «Резерваційного блюзу» і «Самотнього рейнджера і Тонто у кулачному бою на небесах» дозволяє дійти висновку, що Шерман Алексі свідомо використовує у своїх текстах категорію лімінальності простору, вносячи у твори потужний струмінь власного бачення сучасної резервації. Зазначений аспект доз-

воляє митцю створити індивідуальний стиль. Також Шерман вводить елементи поп-культури у текст власних творів з метою продемонструвати, що сучасні індіанці добре обізнані із культурою мейнстріму і не є якимсь недоречним історичним артефактом, що випадково застряг у сьогоденні.

Список використаної літератури:

1. Абашин С.Н. Свой среди чужих, чужой среди своих (размышление этнографа по поводу новеллы А. Волоса «Свой»). *Этнографическое обозрение*. 2003. №2. С. 26–34.
2. Березнікова Н.І. Стюб як метод виявлення корінної ідентичності у творчості Шермана Алексі. *Гуманітарна освіта в технічних вищих навчальних закладах*: зб.наук.праць. Київ : Університет «Україна», 2018. Вип. 37. С. 100–108.
3. Колісниченко А.В. Авторська інтерпретація образу Покахонтес у поемі Гарта Крейна «Міст». *Актуальні питання розвитку філологічних наук у XXI столітті*: Міжнародна науково-практична конференція, м. Одеса, 27–28 березня 2015 року. Одеса : Південноукраїнська організація «Центр філологічних досліджень», 2015. С. 59–62.
4. Рыбаков С.Е. К вопросу о понятии «этнос»: философско-антропологический аспект. *Этнографическое обозрение*. 1998. №6. С. 3–15.
5. Шостак О.Г. Иронический китч как способ выявления национальной идентичности в творчестве коренных писателей Северной Америки. *Revitalizace hodnot: umeni a literature III*: колективна монографія [за наук. ред. Josef Dohnal]. Brno : Tribunu EU, 2017. С. 255–264.
6. Шостак О.Г. Опозиція «свій – чужий» у сприйнятті національної ідентичності корінних жителів Північної Америки. *Вісник Національного авіаційного університету. Серія: Філософія. Культурологія* : зб.наук.праць. Вип.1 (25). Київ : НАУ, 2017. С. 137–143.
7. Шостак О.Г. Колективна пам'ять у романі Дж. Бойдена «Оренда» як засіб віднайдення національної ідентичності. *Держава та регіони. Серія Гуманітарні науки*. 2018. №1 (52). С. 38–44.
8. Шостак О.Г. Простір як наратив національної ідентичності народу черокі у романі Діани Глансі «Відштовхуючи ведмедя. Роман про стежину сліз». *Закарпатські філологічні студії*. 2018. Випуск 5. Т.2. С. 151–157.
9. Alexander, Jeffrey. *Toward a Theory of Cultural Trauma. Cultural Trauma and Collective Identity*. Berkeley: University of California Press, 2004. P. 1–30.
10. Alexie, Sherman. *The Lone Renger and Tonto Fistfight in Heaven*. New York : Harper Collins, 1993. 240 p.

11. Alexie, Sherman. *Reservation Blues*. New York : Warner Books, 1995. 320p.
12. Allen, Chadwick. *Trans-Indigenous: Methodologies for Global Native Literary Studies*. Minneapolis : University of Minnesota Press, 2012. 336 p.
13. Appiah, Kwame Anthony. *Identity, Authenticity, Survival: Multicultural Societies and Social Reproduction*. *Multiculturalism: Examining "The Politics of Recognition"* / Ed. by Amy Gutmann. Princeton University Press, 1994. P. 149–164.
14. Ashcroft, Bill; Griffiths, Gareth; Tiffin, Helen. *The Empire Writes Back: Theory and Practice in Post-Colonial Literatures*. New York: Routledge, 1989. 296 p.
15. Peterson, Nancy J. *Conversations with Sherman Alexie*. Jackson : University of Mississippi Press, 2009. 224 p.
-

Базова В. И. Лиминальные пространства в творчестве Шермана Алекси

В статье произведен анализ текстологического видения концепта «лиминальные пространства» в творчестве известного американского писателя индейского происхождения Шермана Алекси. Автор исследования поставила своей задачей определить философскую почву представлений о пространстве в произведениях Алекси. Она составляет невидимую философскую основу, которая питает, придает дополнительные смыслы его творчеству.

Ключевые слова: *лиминальные пространства, коренные жители Северной Америки, индейцы, споканы, резервация, национальная идентичность.*

Bazova V. Liminal spaces in the texts of Sherman Alexie

This article deals with the analyses of the liminal spaces concept usage in the texts of well-known Native American writer Sherman Alexie. The researcher decided to find out the philosophical basis of space understanding in Native American outlook and its incarnation in Sherman Alexie's novels.

Key words: *liminal spaces, Native Americans, Indians, Spokanes, reservation, national identity.*